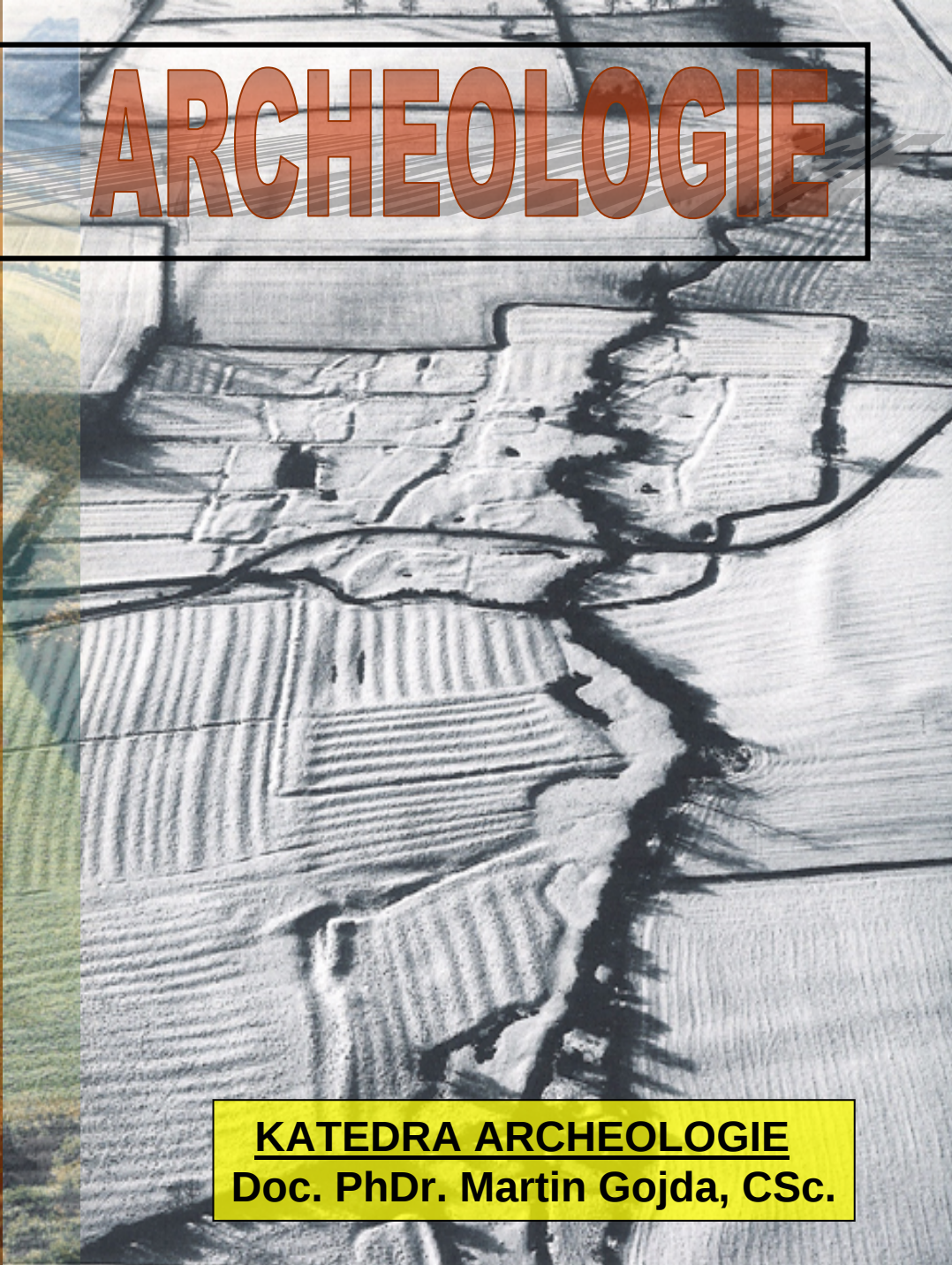

KRAJINNÁ

ARCHEOLOGIE

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA
Fakulta filozofická

KATEDRA ARCHEOLOGIE
Doc. PhDr. Martin Gojda, CSc.

10. ZÁKLADNÍ TYPY KRAJIN, GEOMORFOLOGICKÉ JEDNOTKY, SÍDELNÍ ZÓNY

Nížina

Pahorkatina, vrchovina, hornatina

Sídelní zóny a základní činitelé přírodního prostředí

11. DRUHY NEMOVITÝCH PAMÁTEK PRAVĚKU - NOVOVĚKU

zachovaných v reliéfu krajiny:

Evropa mírného klimatického pásma, **Čechy**

Obytné areály

Výrobní areály

Pohřební areály

Skalní dutiny (jeskyně)

12. DRUHY NEMOVITÝCH PAMÁTEK PRAVĚKU – NOVOVĚKU

Sakrální (rituální) areály

Strategicky umístěné ohrazené areály (hradiště, pevnosti)

Linie napříč krajinou (komunikace, hranice)

13. – 16. PODOBA KRAJINY V JEDNOTLIVÝCH OBDOBÍCH (pravěk, středověk, novověk) s důrazem na historii krajiny **Českých zemí**

- 13. Paleolit, mezolit, neolit, eneolit
- 14. Doba bronzová, doba železná, doba římská
- 15. Středověk
- 16. Novověk ; Celkové shrnutí

17. – 18. NEDESTRUKTIVNÍ METODY ARCHEOLOGICKÉHO VÝZKUMU KRAJINY

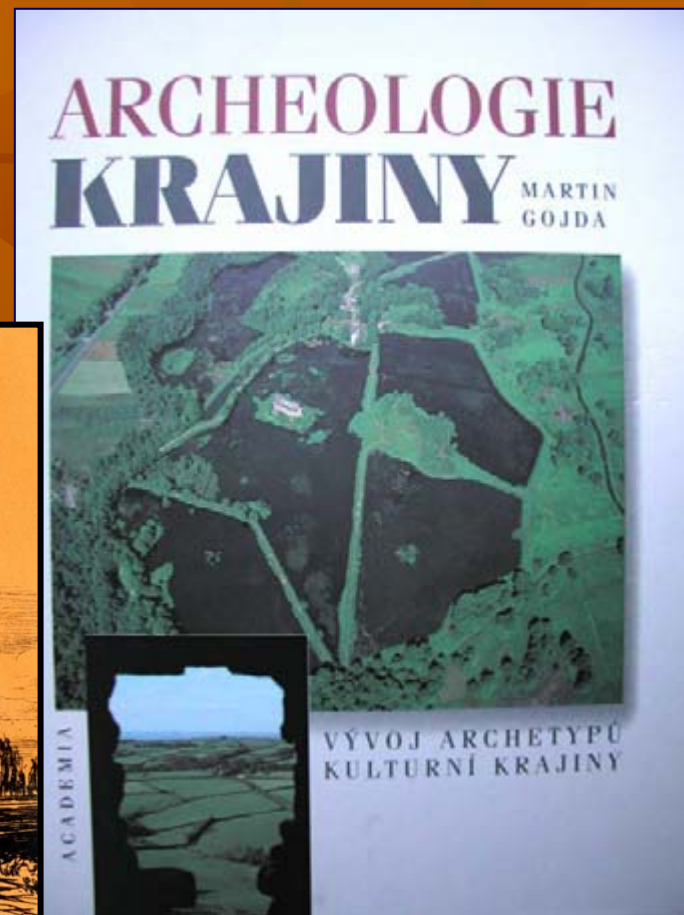
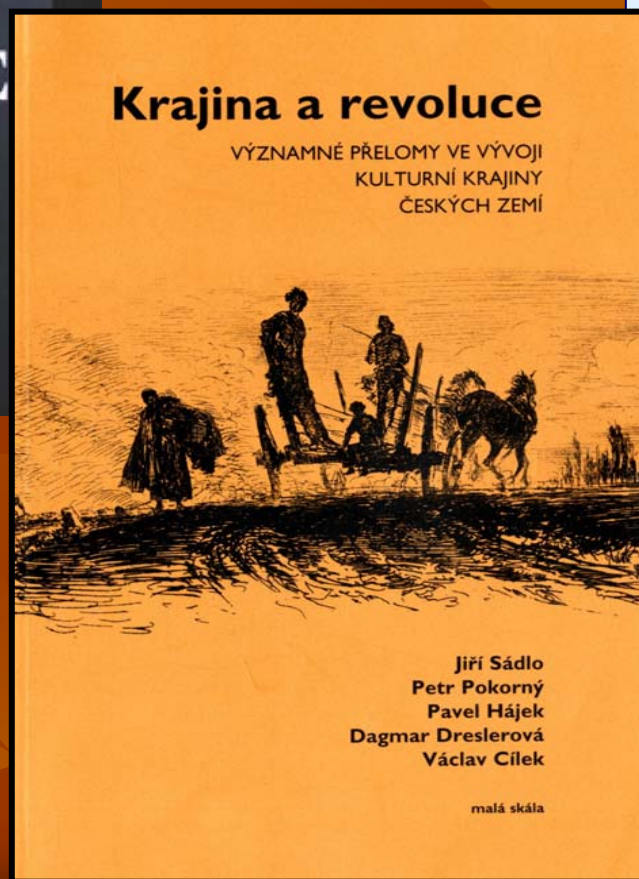
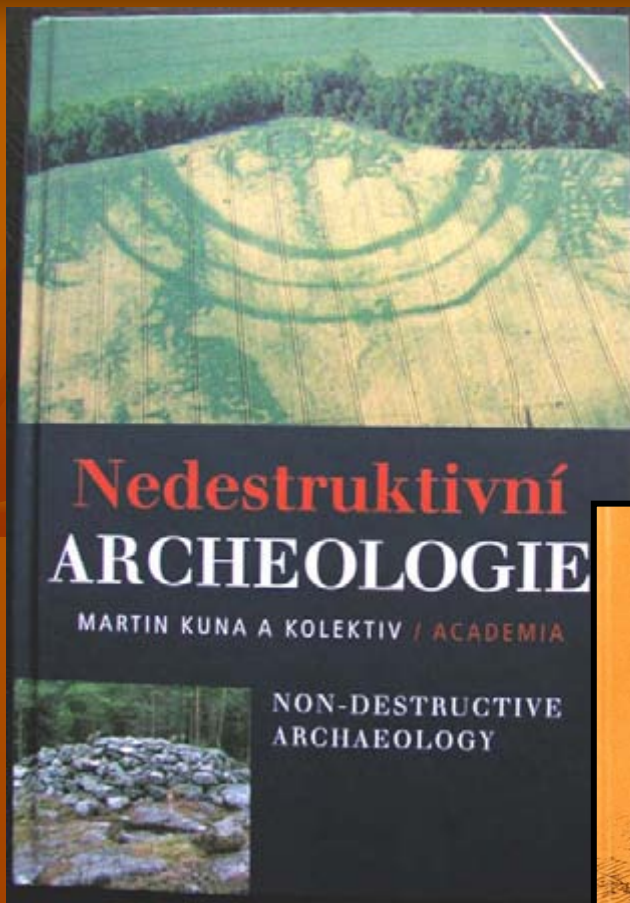

19. – 20. VYBRANÉ PROJEKTY KRAJINNÉ ARCHEOLOGIE

**19. Česká republika: SPPČ; ALRB; projekt Výroba a sídla
(Loděnický potok)**

**20. Střední Evropa: AZP
Stručný přehled evropských a amerických projektů**

Základní literatura ke studiu

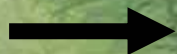

A topographic map of the Czech Republic, showing the Bohemian Massif, the Sudetes, and the Carpathian Basin. The map uses a color gradient from green (low elevation) to brown and purple (high elevation) to represent terrain. A black rectangular box with an orange background is overlaid on the map, containing the title text.

10. ZÁKLADNÍ TYPY KRAJIN, GEOMORFOLOGICKÉ JEDNOTKY SÍDELNÍ ZÓNY

Přirozené charakteristiky krajiny

Nadmořská výška
Klimatické podmínky
Hydrologie
Geomorfologie
Geologie
Půdní složení

ABIOTICKÁ SLOŽKA

vytváří zákl. předpoklady pro druhovou
skladbu živočichů včetně člověka

Většina území Evropy: prostředí mírného klimatického pásma

2 základní georeliéfní typy:

NÍŽINA

VYSOČINA

Pahorkatina

Vrchovina

Hornatina

Základní charakteristiky přírodního prostředí v České republice

Území ČR přísluší k biomu **temperátního listnatého opadavého lesa**

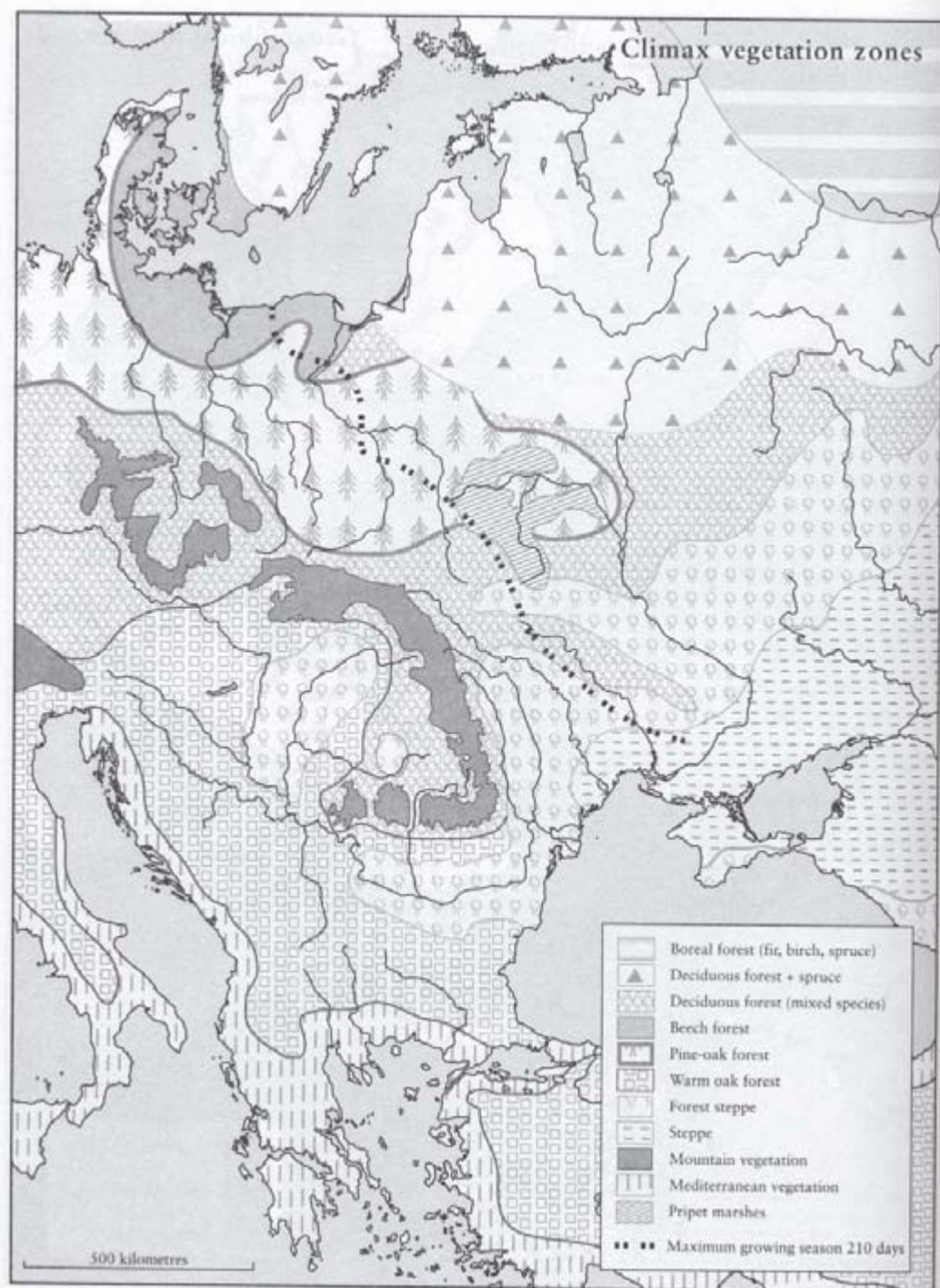
konečné stádium (tzv. **klimax**) spontánního vývoje tohoto biomu (neplatí pro polohy ve větší nadmořské výšce);

Sukcese: postupná výměna společenstev směrem ke klimaxu

Současná příroda: výsledek koevoluce přirozených procesů
a antropogenních vlivů

BIOM - zákl. jednotka územní klasifikace přírod. prostředí charakterizovaná typickou vegetací

Evropa: **TEMPERÁTNÍ OPADAVÝ LES**
tajga tundra step

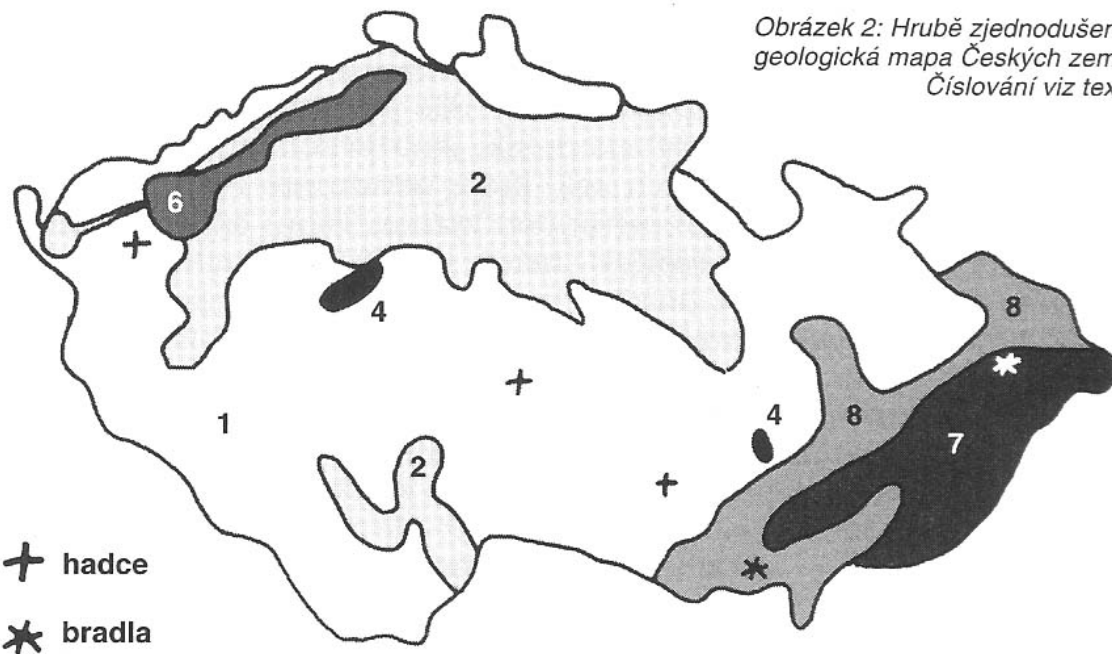

GEOLOGIE

2 základní geologické jednotky

Český masiv Karpaty

Obrázek 2: Hrubě zjednodušená geologická mapa Českých zemí.
Číslování viz text.

1. Svory, ruly, břidlice
(mírně zvlněné paroviny)

2. Území druhohorních hornin
(roviny, skalní města,
opukové stráně)

4. Vápence (krasové oblasti)

6. Eruptiva–výlevné vyvřeliny
(čediče, znělce)

7. – 8. – třetihorní usazeniny
(měkké břidlice a pískovce);
těžké půdy (jíl)

K L I M A

Poměr srážek a teplot v čase – důležité pro společenstva (soubor populací různých druhů žijících na jednom místě) – extrémní hodnoty klimatu

Obrázek 3:
Hrubě zjednodušená
klimatická mapa
Českých zemí.

V závislosti na klimatu – vývoj a složení vegetace.

GLACIÁL

analogické klima se dnes na Zemi prakticky nevyskytuje (nejblíže: oblast Tibetu);

Nížiny: drsná sprašová step, velké teplotní rozdíly (roční i denní);

Vysočiny: mírnější, ale chladnější klima (podobné dnešnímu arktickému/alpin.)

HOLOCÉN: vedle přirozených biotopů – řada typů prostředí vzniklých jen díky člověku

Sekundární bezlesí
Většina lesů v současné podobě
LIDSKÁ SÍDLA

Hlavní stadia: 1. konec boreálu – začátek atlantiku (cca 6 500 př.Kr. – dle Lang
mezolit

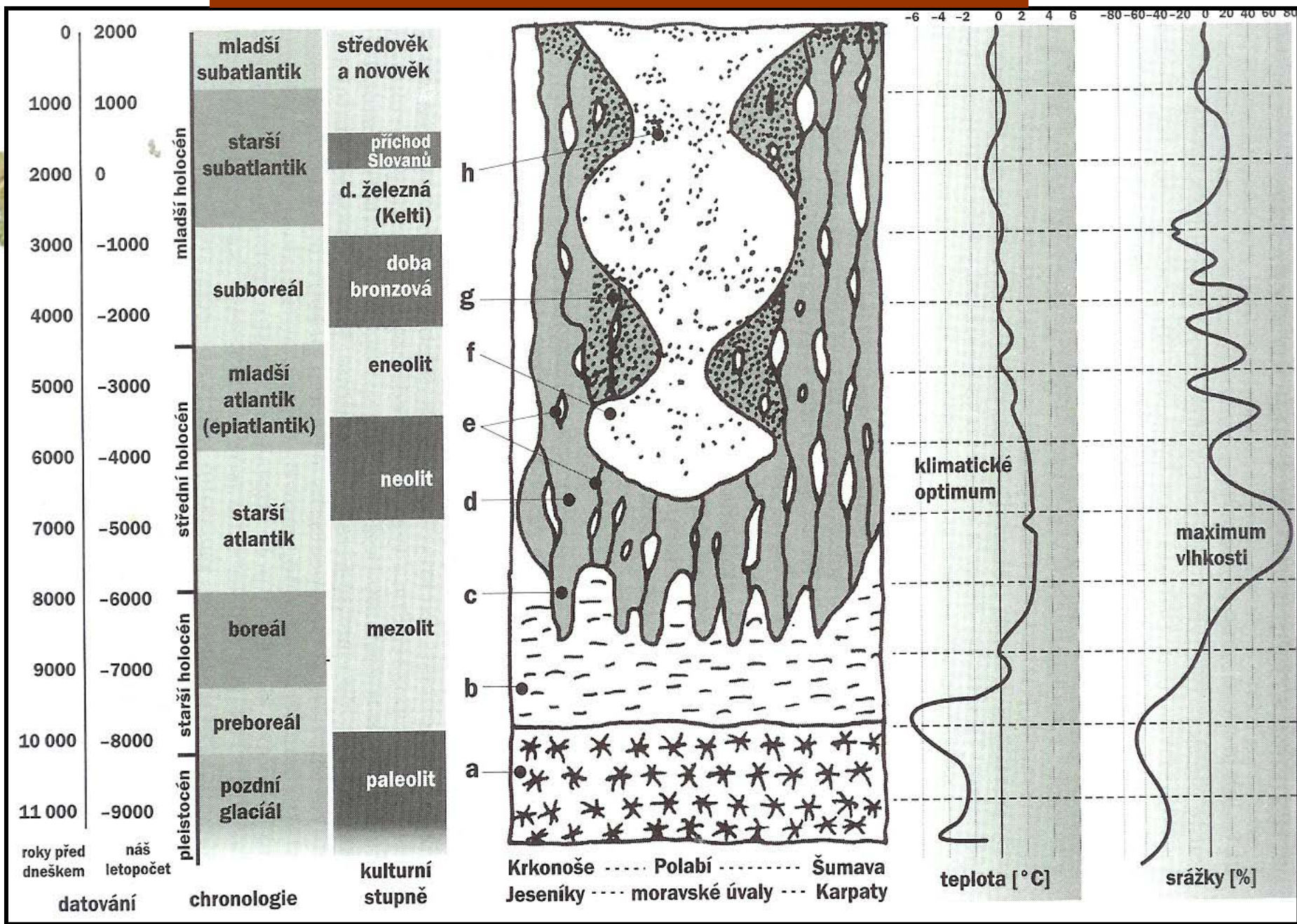
2. období rozšíření sekundárního bezlesí (cca 5 000 př.Kr.);
neolit-eneolit; vznik „staré sídelní oblasti“

3. rozvoj silně odlesněné krajiny (pastevní krajina);
suché klima – subboreál; **doba bronzová**

4. středověké odlesnění (formování nivy) – **vrcholný středověk**

5. industriální krajina (nástup neofytů: polní krajina s málo pastvinami, vřesovišti a křovisky)

VÝVOJ VEGETACE V HOLOCÉNU

RELIÉF

Charakteristiky

velká členitost a různorodost

Většina území je PAROVINA (mírně zvlněný terén vzniklý větráním ve třetihorách);

Průměrná nadm. výška: 300 – 600 m;

Geologická skladba: vyvřeliny a metamorfované horniny starohorního stáří

Nížiny v plochých údolích velkých řek

Tvarově výrazné pahorkatiny, vrchoviny a nižší pohoří

Hluboká a úzká údolí v pahorkatinném stupni

Podélná pásma prudce se zdvíhajících hor (Krkonoše, Jeseníky; Brdy-vnitrozemí)

Asi 2/3 druhů rostlin na našem území se objevilo až v období počínaje novověkem

LES - BEZLESÍ - STEP

Klimaxové stádium – opadavý les

Otázka: jaký je původ nelesních biotopů v české krajině?

1. PRIMÁRNÍ BEZLESÍ – od počátku holocénu blokací sukcese přírodními faktory (sucho, mokro, extrémní klima): prostředí vátých písků, rašeliniště

2. PŘIROZENÉ SEKUNDÁRNÍ BEZLESÍ – ta část krajiny, kde došlo k dočasnému odlesnění vlivem krátkodobého impaktu (disturbancí), např. požár (spáleniště), vítr (polomy), povodeň (náplavy), sesuv půdy

3. UMĚLÉ SEKUNDÁRNÍ BEZLESÍ – trvalý tlak na krajinu způsobený člověkem: odlesnění a jeho trvalé udržování (orbou, pasením)

Způsoby odlesňování a udržování umělého sekundár. bezlesí:

VYPALOVÁNÍ

KÁCENÍ

ODLÝKOVÁNÍ

LESNÍ PASTVA

HRABÁNÍ OPADU

LETNINY

Mezi lesem a bezlesím – různě velké přechody (křoviny, řídké lesy)

Odlesňování krajiny souviselo též s mentálním vztahem pravěkého a středověkého člověka k lesu a respektu, který k tomuto prostředí měl.

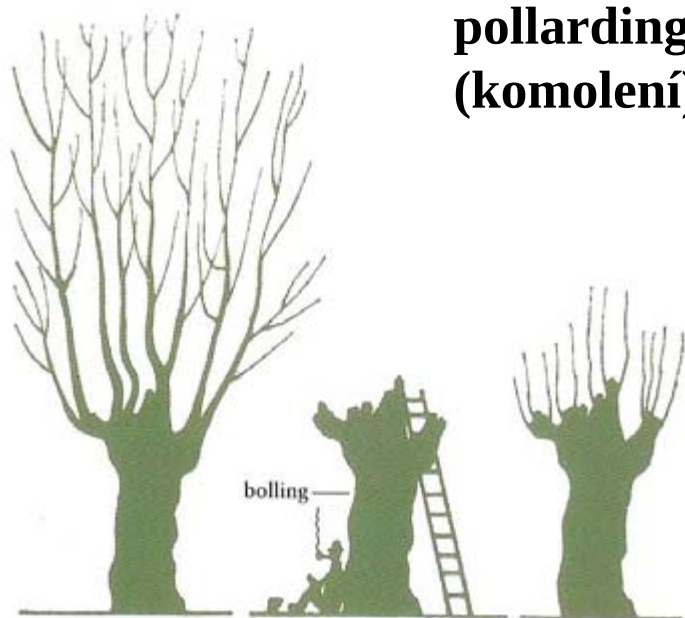
Rozsah pravých stepí v naší krajině: tzv. STEPŇÍ OTÁZKA

1. Stepi u nás jsou původní, jsou tvořeny staroholocénní xerothermní vegetací.
2. Současné xerothermní biotopy jsou výsledkem lidského impaktu, původní stepi zanikly již v boreálu, kdy vznikl panenský primární les.
3. Bezlesí je výsledkem procesu sukcese (střídání typů lesa, jeho vývojových stádií, střídání větších a menších, stabilnější či přechodně odlesněných ploch). Pravá step v naší krajině není.

Tzv. kulturní step – velkoplošné a dlouhodobé bezlesí v podmínkách vlhkého a teplého klimatu (bez působení člověka by tato situace nemohla vzniknout); je to kulturní krajina s poli a loukami.

Krajina: „pohyblivá mozaika“ – lesní a nezalesněné plochy měnily tvar a velikost, vzájemně se střídaly, vznikaly a zanikaly v horizontu desetiletí až tisíciletí.

pollarding (komolení)

Coppicing (mladina)

Základní způsoby ořezávání stromů

Dubohabrové lesy:
opakované kácení a prořezávání
stromů vedlo k jejich zmlazování
z pařezů, resp. z kmenů;
proti okusu zvířat; letnina-jilm

SÍDELNĚ HISTORICKÉ ZÓNY

1. NÍŽINA

Nejvyhledávanější přirozený georeliéfní typ v historii sídelních procesů člověka

hustá síť vodních toků
vhodný půdní pokryv
malá nadmořská výška
vhodné teplotní a srážkové poměry

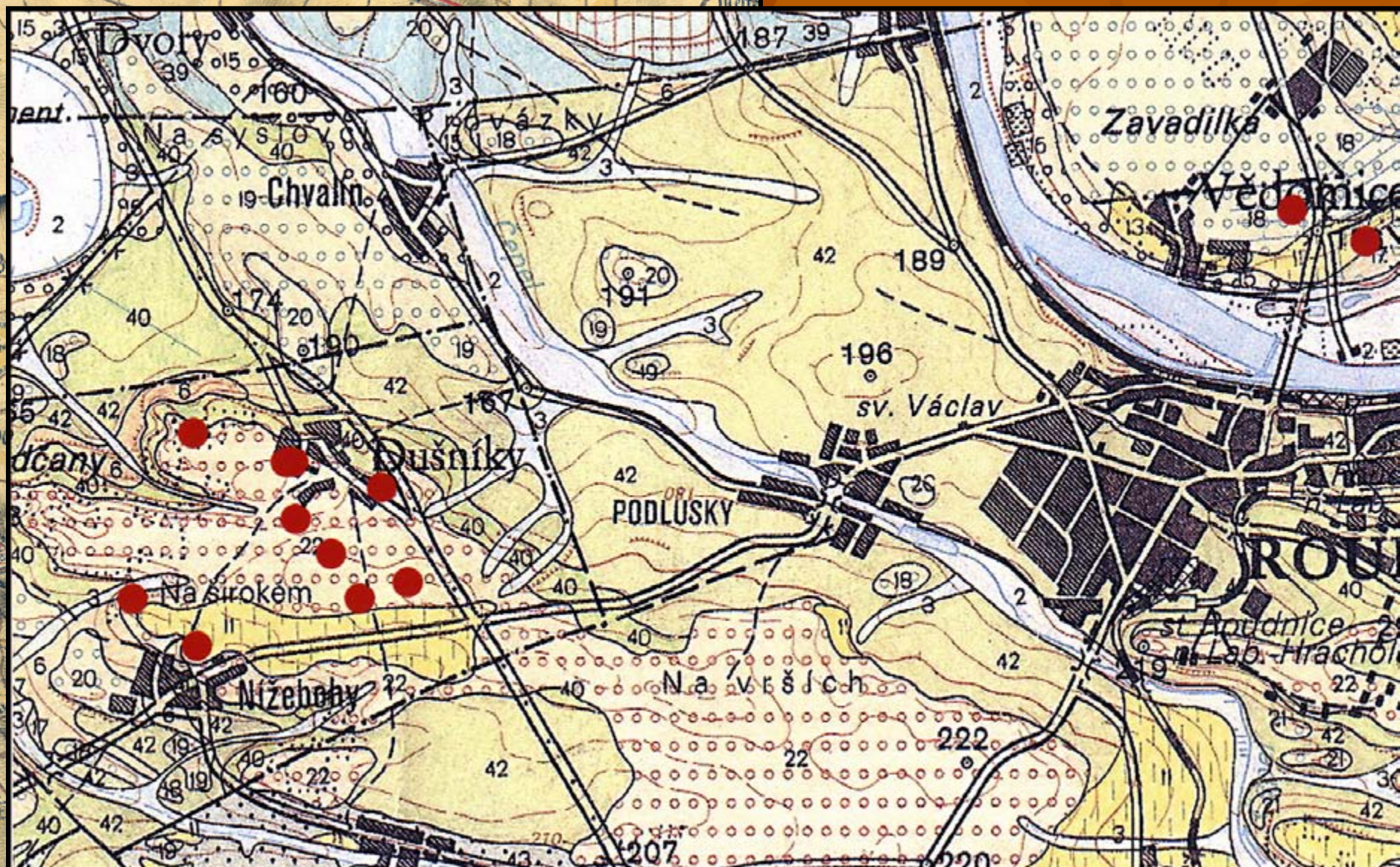
plochý až mírně zvlněný reliéf –
lehce dostupný krajinný typ vhodný pro
aplikaci zemědělských praktik

Poloha nížin v Evropě mírného klimatického pásma: do 200 – 300 (350) m n.m., střední a dolní toky velkých řek (I. řádu), lehké a středně těžké půdy (substrát: písky, štěrky, spraše); půdní pokryv: černozemě a hnědozemě.

ČECHY: tzv. *staré sídelní území* – nejhustější osídlení prakticky v celém průběhu holocénu (neolitem počínaje) a středověku.

Úroveň poznání pravěké sídelní historie krajinného typu nížiny u nás;
heuristické možnosti (letecký průzkum, povrchové sběry, dohledy nad rozsáhlými stavebními / konstrukčními aktivitami)

N í ž i n a

1. – 2. Oscilující periferie nížinného osídlení (rozhraní nížiny a pahorkatiny/vrchoviny)

Kotliny situované mimo teplé nížiny (Pootaví, Českobudějovická pánev), teplé pahorkatiny (Polomené hory, Džbán, Šumavské podhůří).

Osídlení do doby bronzové je krátkodobé (těžba), pak má – na rozdíl od nížin - výraznou dynamiku (tj. střídání výrazně kolonizačních a ústupových fází).

SÍDĚLNĚ HISTORICKÉ ZÓNY

2. PAROVINA (PAHORKATINA)

CHARAKTERISTIKY:

členitější terén, nadmořská výška: cca 300-600 m;
osídlení v pravěku – méně intenzivní než u první
zóny **X** některá období mají výrazné zastoupení

SÍDELNĚ HISTORICKÉ ZÓNY

3. VRCHOVINA (PODHŮŘÍ HORSKÝCH MASIVŮ)

TRVALEJŠÍ MÁ CHARAKTER AŽ OSÍDLENÍ VRCHOLNÉHO
STŘEDOVĚKU (typická oblast středověké kolonizace):

Výškové poměry: 600 - 700 m n.m (údolní dna a rozsáhlejší náhorní plošiny)
800 - 900 m n.m. (vrcholové partie) – výšková členitost: 150-300 m

Příklady: Podkrkonoší, Podkrušnohoří, Pošumaví,
Prachatická vrchovina

Pravěké osídlení: mnohem větší rozsah než se dříve předpokládalo
(zejm. od pozdní d. bronzové) – doloženo výzkumy v J Čechách

SÍDELNĚ HISTORICKÉ ZÓNY

4. HORSKÉ OBLASTI (HORNATINA)

Umístění: výška: 900-1600 m n.m.

**výrazně dynamický profil reliéfu “(výšková členitost:
300 – 600 m);**

**I u nás přibývají doklady o pravděpodobně intenzivnějším
pravěkém – raně historickém osídlení (podobně -alpská oblast:
Dachstein – doklady obytného areálu)**

**Trvalejší kolonizace: novověk zejm. od konce
17. a v 18. století: dřevařské osady
sklářské hutě
hornická sídliště
zemědělství: sezónní pastva dobytka
zakládání polí (obilí,
brambory, mák)**

**Krkonoše – Jeseníky (arktoalpinská bezlesá tundra: klimaticky, půdně
a bioticky extrémní - pouze tzv. budní hospodaření 18. – 19. stol.**